

„Вариации върху тема от Корели“ („Corelli - Variationen“) от Николас Економу (1953-1993)

Клавирната вариационна форма с нейния принцип на изменение, промяна, както и връщане към нещо познато носи в себе си силен импровизационен момент. Поради това в класическия Виенски и в романтичния период вариациите са любима форма на сценична клавирна импровизация. Най-ярки импровизатори, и то в изграждане на вариационна импровизация, са Волфганг Амадеус Моцарт, Лудвиг ван Бетовен, Йохан Хумел, Сигизмунд Талберг, Ференц Лист и много други клавирни изпълнители и композитори.

Във вариационната форма на Николас Економу импровизационното клавирно начало е изключително подчертано. Характерни за големите клавирни майстори, към които можем да прибавим кипърския пианист-композитор, е търсенето на импровизаторска свобода и удоволствие от импровизацията. Може би поради това два от крупните вариационни цикъла на Економу – „Вариации върху тема от Корели“ и „Вариации върху една тема“ – не са нотирани от автора. Те са записани като звук от самия автор по време на клавирна импровизация в домашни условия или при подготовка за концертна импровизация. Двата вариационни цикъла са нотирани много по-късно по авторски запис от негови изследователи. Съществуващият нотен текст е осъществен от пианистите Ратко Делорко и Ян Фила с помощта на фондация „Николас Економу“.

Предмет на настоящата публикация е обширната клавирна творба на Николас Економу – „Вариации върху тема от Корели“ („Corelli-Variation“). Тя е крупна поредица от шестнадесет вариации, в които по един недвусмислен начин се отразява импровизаторското майсторство на

бележития кипърски пианист и композитор. Изданието на фондацията е подпомогнато от Министерство на образованието и култура на Република Кипър и осъществено от пианиста Ратко Делорко. „Вариации върху тема от Корели“ са издадени в единични екземпляри с държавна подкрепа през 2003 година.

Историята на създаването на вариациите на Економу, както на редица други негови творби, е неизвестна. Най-вероятно те са създадени през 80-те години, но дали са били поръчка за радиопредаване, или просто са плод на творческата стихия на композитора, е все още под въпрос. След смъртта му, семейството се заема да разшифрова множеството касети, на които Николас Економу е записвал произведенията си, и вариациите са между тях.

„Вариации върху тема от Корели“ на Економу са върху популярна тема на италианския композитор Арканджело Корели, творил през бароковата епоха. Темата е заимствана от третата част „Гавот“ на неговата соната за цигулка и чембало оп.5 № 10 във фа мажор.

Редица композитори са създавали вариации върху теми на Корели. Самият Арканджело Корели използва иберийската фолклорна песен „Ла Фолия“ като тема на своите вариации за цигулка. Творбата има такъв успех, че и други творци след Корели създават произведения във формата на тема с вариации, базирани на същата песен. Особено популярни са цигулковите „Вариации върху тема от Корели“ на италианския композитор Джузепе Тартини, по-късно аранжирани от австрийския цигулар и композитор Фриц Крайслер. Великият руски композитор и пианист Сергей Рахманинов използва също тема от Корели (популярната песен „Ла Фолия“), създавайки своя шедьовър „Вариации върху тема от Корели“ оп. 42 за пиано.

„Вариациите върху тема от Корели“ на Николас Економу могат да бъдат характеризирани като тип вариации, които след изложението на

темата не следват само мелодичния контур и при които темата не е просто декорирана с допълнителни ноти или заменена с парафраза¹. Въпреки че са налице някои елементи на „характеристични“ вариации, творбата на Економу се доближава до т.нар. „вариации-фантазия“, където всички параметри са предмет на радикални промени². При Економу отделните вариации са ясно разграничени, но техният обем варира, в резултат на което някои са значително по-дълги от други. В този случай не може да говорим за формален, структурен контур, при който фразовата структура на темата се запазва във вариациите. Творбата се отличава със силно импровизационен елемент, за който говори и честата смяна на размера.

Вариационното формообразуване при Економу може да се опира върху вариране от кратък мотив до цялостна мелодия и нейното допълване. Той обаче не се ограничава до определена хармонична последователност и нейното варирано повторение. Вариационното мислене на Николас Економу се развива до ниво, в което съществува вариация в самата вариация, т.е. отделен нововъведен мотив се подлага на изменения и допълнения. Тук трябва да упомена, че типични вариационни техники боравят с две възможности. При едната вариационността е постигната чрез промяна на тематичния материал, при другата вариационността е развита чрез допълване на това, което е дадено. Това, което откривам при Економу, е комбинация между двете техники. Някои елементи, разбира се, винаги се запазват, но повечето параметри са модифицирани и разширявани чрез контраст, смяна на размера, изменение на тоналността, включване на преходен материал между вариациите и т.н.

„Вариации върху тема от Корели“ съдържат тема с 16 вариации. Последната шестнадесета вариация прераства в обширен финален епизод. Цялостното времетраене на авторското изпълнение е около 12 минути. В

¹ Според „The Oxford Companion to Music“, Oxford University Press, 2002 г., п. 1325

² Ibid.

процеса на работа над клавирния вариационен цикъл се откри голямо разминаване между авторския запис и дешифрирането, осъществено от Ратко Делорко. Прави впечатление по-богатата звукова субстанция на творбата, записана от автора, и по-фрагментарния нотен текст. Всъщност има и други вариации, които не са дешифрирани. Те са главно пред зоната на VI-та и XIV вариации от изданието на фондация „Николас Економу“.

Темата е развита в осем тактово построение и изложена в оригиналната тоналност фа мажор с някои изменения от оригиналния цигулков вариант. Запазен е тържественият характер, както и хармоничната структура на темата.

Пример № 1 „Вариации върху тема от Корели“- тема

The image shows a musical score for a piano piece. The title is "Tema" and the tempo is marked as quarter note = 84. The score is written for piano and includes dynamic markings such as *mf* and *iano*. It features trills (*tr*) and a crescendo leading to a *mf* dynamic. The score is presented in two systems, each with a treble and bass clef staff.

Първа вариация продължава образното развитие, подето от темата, а втора внася метричен контраст със сменящи се размери 5/8, 3/4, 7/8, 4/4, 3/8. Трета вариация има характера на бароковия танц мюзет в 2/4 с непрекъснато възвръщане на басов оргелпункт. Тя е седемнадесет-тактова.

Пример № 2, „Вариации върху тема от Корели“ – трета вариация

В нотното издание на фондацията има осемтактов инструментален преход, който не съществува в предоставения ни запис. В авторския запис след акорд в края на трета вариация веднага навлиза четвърта вариация. Това разминаване между нотен и звуков вариант продължава в цялата четвърта вариация и преминава във вариация, отсъстваща в нотното издание. Тя е с осемнадесеттактова структура, в 6/8 и така подготвя метрумната организация на шеста вариация от нотното издание. Това не е единствената разлика между авторския запис и дешифрирания нотен вариант. Може би съществува и друг запис, на който се опира разшифровката на пианиста Делорко. Това е предполагаемо, тъй като след шестнадесетиното движение в партията на дясната ръка от седма вариация има пет вариации (от 5-та до 12-та позиция), които се разминават генерално с нотния текст, издаден от фондацията. Едва в тринадесета вариация музикалната субстанция на записа се развива в близка до нотното

издание фактурна картина – октавово-акордово изложение. Между 13-та и 14-та вариация отново има масив от 5 вариации, които не съществуват в нотното издание. Едва от 14-та вариация навлизаме към финалното развитие. Но дори и в 14-та вариация има много импровизационни изменения и допълнения. Този импровизационен маниер продължава и в 15-та, и в началото на 16-та вариация, която започва в имитационно-контрапунктичен стил.

Пример № 3 „Вариации върху тема от Корели“ – вариация № 16

The image shows a musical score for Variation XVI, marked with a tempo of quarter note = 116. The score is written for piano and consists of two systems. The first system has two staves: the upper staff is in bass clef and the lower staff is in bass clef. The upper staff begins with a *pp* dynamic marking, followed by a *fff* marking, and then a *p* marking. The lower staff has a *fff* marking. The second system has two staves: the upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. The upper staff contains a melodic line with eighth notes and quarter notes, while the lower staff is mostly empty, indicating a contrapunctive style.

Инструментален преход във *fortissimo* и *accelerando* води до кулминационната зона на заключението. В него темата е изложена в октавово-акордова техника с ярък темброво-динамически колорит във *fff* и *ritardando molto* към кодата. В нея се връща шеговито-ироничният тон, характерен за някои от вариациите.

Пример № 4 „Вариации върху тема от Корели“- кода

The image shows a musical score for a piano piece. It consists of two systems of music, each with a treble and bass clef staff. The first system begins with the tempo marking 'a tempo' and the dynamic marking 'fff'. The second system includes the instruction 'ritardando poco a poco'. The music is characterized by dense textures with many chords and rapid passages in both hands.

Обозначението *nel tempo del tema* е обогатено с други вербални означения от италианската музикална терминология – *una corda*, *piano*, *pianissimo*, *glissando*. Сякаш отново се връща италианският бароков маниер на инструментирание. Цялостно клавирният цикъл на Економу изглежда инспириран и под знака на *импровизационната стилизация*.

„Вариации върху тема от Корели“ е произведение, което е показателно за творческите търсения на кипърския композитор в сферата на импровизацията. Клавирният цикъл отразява развитието на вариационната форма от XIX век, обогатена със съвременни методи, характерни за XX-то столетие. Вариациите на Николас Економу, които са записани като звук, но не са нотирани от самия автор, свидетелстват за една изключителна импровизационна дарба и творческа спонтанност, която едва ли би била възможна без яркия му изпълнителски талант. Те поставят кипърския композитор сред най-забележителните импровизатори на нашето съвремие.

Литература:

1. Cole, William, *The Form of Music*, The Associated Board of the Royal Schools of Music, London, 1997
2. Griffiths, Paul; Fischer, Kurt von, Variations, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, edited by Stanley Sadie. London: Macmillan Publishers, Volume 19.
3. Rhys Jones, Timothy, Variation Form, *The Oxford Companion to Music*, edited by Alison Latham, Oxford University Press, 2002.
4. The Nicolas Economou Foundation Official Website: www.nicolaseconomou.com

